SAKSBEHANDLER
Marit Vestvik

VÅR REF.
22/02513-12

DERES REF.

VÅR DATO
14.08.2023

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Grue kommune
Postboks 173
2261 KIRKENÆR

Att:

Akkasaari / Kjerringholmen, del av gnr./bnr. 111/1, Grue kommune - oversendelse av forslag til fredning til politisk behandling

Vi viser til tidligere utsendt forslag om fredning av Akkasaari/Kjerringholmen datert 23. januar 2023. Forslaget har vært på høring hos berørte parter og offentlig ettersyn. Det har kommet inn fire innspill. Vi sender med dette fredningsforslaget med endringer til politisk behandling i Grue kommune. Frist for uttalelse fra Grue kommune er 1. oktober 2023.

Akkasaari, eller Kjerringholmen, ligger i innsjøen Røgden på Grue Finnskog, helt på grensa til Sverige. Det er en holme det knytter seg forestillinger, tradisjon og historiske minner til. Ifølge tradisjonen i området ble holmen benyttet til midlertidig gravlegging av døde. Vinteren ga bedre framkommelighet på slede på isdekte vann og vinterføre, slik at de døde da kunne bli fraktet videre til kirkegården for gravlegging i vigslet jord. Det var praktisk i områder preget av mye skog og hvor avstandene kunne være lange. På holmens høyeste punkt finnes det tre nedsenkninger som kan være spor etter graver. Det finnes imidlertid flere fortellinger og forestillinger om hvorfor akkurat holmer ble brukt til gravlegging, som inngår i en muntlig tradisjon som er levende i dag. Det fortelles blant annet om at det blant den skogfinske befolkningen fantes en forestilling om at sjeler ikke beveger seg over vann, og at denne forestillingen har sammenheng med et natursyn og en historisk tradisjon skogfinnene brakte med seg fra hjemlandet og som hadde røtter i finsk-ugrisk sjamanistisk og finsk mytologi.

Forslag til vedtak om fredning

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 foreslår Riksantikvaren fredning av Akkasaari/Kjerringholmen, del av gnr. bnr. 111/1 i Grue kommune.

Formålet med fredningen

Akkasaari/Kjerringholmen foreslås fredet som gravholme etter skogfinsk tradisjon. Formålet med fredningen er å sikre og bevare Akkasaari/Kjerringholmen som et kulturhistorisk viktig sted, og et eksempel på den skogfinske tradisjonen med å gravlegge (midlertidig) på holmer i innsjøer.

Formålet med fredningen av Akkasaari/Kjerringholmen er å bevare en lokalitet som det knytter seg historiske minner, forestillinger og tradisjon til, og som har tilknytning til den skogfinske historien i Norge.

Fredningen skal bidra til å:

- sikre at kulturhistoriske verdier bevares
- bevare kulturmiljøets naturlige vegetasjon
- bevare holmen med nedsenkninger som spesifisert i omfanget.

Omfanget av fredningen

Fredningen omfatter kulturmiljøet/holmen som vist på kartet nedenfor:

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter:
Akkasaari/Kjerringholmen, hele holmen med tre nedsenkninger som viser spor etter mulige graver.

Kulturminne- ID: 226209

Bestemmelser i kulturminneloven som gjelder for det fredete kulturminnet
Fredningsbestemmelsene gjelder det fredete kulturmiljøet slik dette er beskrevet i fredningsomfanget, se avsnitt ovenfor. I tillegg til fredningsbestemmelsene under, gjelder kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 og 18. I tillegg gjelder forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven.

Særskilte bestemmelser etter kulturminneloven § 15
Kulturmiljøet skal behandles og forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske verdiene det representerer blir ivaretatt. Det kan gis dispensasjon til å tilbakeføre kulturmiljøet til opprinnelig eller tidligere utseende. Forutsetningen er at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag, eller med utgangspunkt i historiske spor.

Det er ikke tillatt å foreta inngrep i det fredete kulturmiljøet. Med inngrep menes:

a) å foreta endringer som går ut over ordinær skjøtsel

b) å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller utilbørlig skjemme kulturminnet eller fremkalle fare for at dette kan skje.

Dispensasjon fra fredningen

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse i forkant av alle typer tiltak som går ut over ordinær skjøtsel, jf. kulturminneloven § 15a. Oppstår det tvil om hva som anses som ordinær skjøtsel, skal fylkeskommunen kontaktes på forhånd.

Fylkeskommunen kan i særlig tilfelle gi dispensasjon, ev. på visse vilkår, fra vedtaket om fredning for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep.

Tiltak som eier har fått dispensasjon til, vil i enkelte tilfeller også kreve tillatelse etter plan- og bygningsloven. Eier må avklare dette med kommunen.

Mer informasjon om dispensasjon, vedlikehold og skjøtsel finnes i Riksantikvarens retningslinjer for dispensasjonsbehandling (se Riksantikvarens nettsider).

Tiltak som kan gjennomføres uten dispensasjon fra fredningen

Ordinær skjøtsel kan gjennomføres uten dispensasjon fra fredningen.
Med ordinær skjøtsel menes tiltak som anses nødvendige av hensyn til formålet med fredningen. Det kan innebære regelmessig rydding og pleie av vegetasjon og andre tiltak for å verne kulturmiljøet.

Begrunnelse for forslag om fredning

Akkasaari, eller Kjerringholmen som holmen kalles på norsk, er det finske navnet på en holme i innsjøen Røgden i Grue Finnskog. Den foreslås fredet på grunn av dens betydning som gravholme etter skogfinsk tradisjon. Stedsnavnet Kjerringholmen/Akkasaari kan antyde at det var kvinner som ble gravlagt på holmen; (*akka*, eller *a'kka*-, betyr kjerring og *saari* betyr holme på finsk), men her finnes det flere forklaringsmodeller som viser til finsk historie og mytologi.

Akkasaari ligger i et landskap preget av store sammenhengende skogsområder. Det var på grunn av skogen at den skogfinske bosetningen etablerte seg her i løpet av 1600-tallet. Fram til begynnelsen av 1900-tallet besto området rundt Akkasaari/Kjerringholmen av mange skogfinske boplasser, og det var et kjerneområde for den skogfinske innvandringen som etablerte seg i Norge.

Kjennskapet til Akkasaari/Kjerringholmen som gravholme har blitt overlevert muntlig gjennom generasjoner. Den er også nevnt som gravholme i skriftlige kilder og lokalhistorisk litteratur. Midlertidig gravlegging om sommeren ble praktisert fordi dette var store skogsområder med lange distanser, hvor det ikke alltid var mulig å gjennomføre lange reiser til vigslet jord på sommerstid. Det var viktig at den døde kom raskt i jorden, og vinteren ga bedre framkommelighet med slede på isdekte vann og snøføre, slik at de døde kunne fraktes til endelig gravsted.

I dag er det flere forestillinger om hvorfor akkurat holmer ble brukt til gravlegging og som inngår i en muntlig tradisjon som er levende i dag.

En tolkning av at holmer ble brukt som gravplass er en forestilling om at sjelen etter døden ikke beveget seg over vann. Det finnes ikke mye skriftlig tilgjengelig dokumentasjon om denne tradisjonen, men forestillingen inngår i den muntlige fortellingen om kulturminnet. Praksisen med å gravlegge på holmer er en tradisjon som er kjent fra Finland fra tilbake til 1500-tallet, og skogfinnene tok den med seg fra sitt opprinnelige hjemland.

Tolkningen om at det blant den skogfinske befolkningen fantes en forestilling om at sjeler ikke beveger seg over vann kan ha referanse til et natursyn og en historisk tradisjon som har røtter i finsk-ugrisk sjamanisme og finsk mytologi, og kan bidra til å forklare hvorfor nettopp holmer ble benyttet til gravlegging.

Akkasaari er kartfestet med stedsnavnet Kjerringholmen. I Røgden finnes det to gravholmer som har navnet Kjerringholmen og som skal ha hatt samme funksjon. I eldre kartverk fra siste del av 1700-tallet finner vi flere holmer med tilsvarende stedsnavn, eller liknende benevnelser, som peker mot at de har blitt brukt som gravholmer. I innsjøen Møkeren finnes benevnelsene Kjerringholmen og Likholmen, mens i innsjøene Mellom Røgden og Nordre Røgden/Fallsjøen finnes benevnelsene Akkasaari og Lisbethholmen.

Skogfinnene som bosatte seg i Norge snakket en variant av finsk, men dette språket forsvant nærmest helt på begynnelsen av 1900-tallet. Det finnes fremdeles mange skogfinske stedsnavn som vitner om den skogfinske kulturen og historien, hvorav Akkasaari er bare ett av flere. Stedsnavn kan miste sitt betydningsinnhold etter som tiden går dersom kunnskap om hva som ga steder navn forsvinner. Forståelsen av navnet til gravholmen Akkasaari, som fortsatt er levende i lokalsamfunnet, er derfor viktig.

Eiendomsforhold

Akkasaari/Kjerringholmen er i privat eie og eies av Brede Bredesen Opset.

Riksantikvarens myndighet

Myndigheten til å fatte fredningsvedtak etter kulturminneloven § 15 er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren, jf. forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Fredningen gjøres etter særskilte regler om saksbehandling jf. kulturminneloven § 22.

Praktisk informasjon

Kontaktinformasjon

Det er fylkeskommunen som har ansvaret for forvaltningen av fredete kulturminner. Fylkeskommunen svarer også på spørsmål om fredningen og behandler søknader om dispensasjoner og tilskudd.

Ansvar for skjøtsel

Eier eller bruker har ansvar for skjøtsel av det fredete kulturminnet/kulturmiljøet.

Økonomiske tilskudd

Det er anledning til å søke Innlandet fylkeskommune om tilskudd til merkostnader som følger av krav til antikvarisk utførelse ved sikring og skjøtsel av Akkasaari. Mer informasjon om tilskudd finnes på Riksantikvarens nettsider eller ved å kontakte Innlandet fylkeskommune.

Forholdet til annet lovverk

Området kulturminnet ligger i er ikke regulert etter plan- og bygningsloven, og det er vurdert at fredningen ikke vil ha konsekvenser for annet lovverk eller komme i strid med andre bestemmelser etter plan- og bygningsloven.

Naturmangfoldloven

Som en del av saksutredningen skal det gjøres en vurdering av om vedtaket er av slik karakter at det kan utgjøre risiko for skade på naturmangfoldet. Dette følger av naturmangfoldloven §§ 8-12, jf. § 7.

Fredningen vil ikke medføre nye inngrep i området, det vil innebære opprettholdelse av dagens situasjon, men det vil være adgang til å drive skjøtsel av området. Fredningen vil derfor ikke ha nye negative virkninger for naturmangfoldet.

Bakgrunnen for fredningssaken

Fredningen av Akkasaari/Kjerringholmen er en del av en større satsing på kulturminner etter den skogfinske minoriteten, som er et prioritert tema i Riksantikvarens fredningsstrategi. Det er relativt få skogfinske kulturminner bevart i Norge, og det finnes for eksempel i dag ingen intakt og helhetlig gård med alle bygningene som var typiske for skogfinsk bygningstradisjon.

Riksantikvaren har sammen med fylkeskommunene samarbeidet om å kartlegge kulturminner knyttet til den skogfinske befolkningen. Dette har resultert i et utvalg av enkeltbygninger og kulturmiljøer på geografisk ulike steder i det skogfinske bosettingsområdet, som samlet kan representere skogfinsk kultur og tradisjon. Utvalget av skogfinske kulturminner og kulturmiljøer som fredes viser blant annet den skogfinske bygningstradisjonen slik den kunne framstå på en tradisjonell skogfinsk gård omkring 1900, i tillegg til andre lokaliteter som representerer viktige sider ved skogfinsk kultur og tradisjon. Samlet sett er utvalget skogfinske kulturminner som fredes ment å representere noen av de mest sentrale delene av skogfinske kultur og tradisjon slik de er bevart i Norge.

Gravholmen Akkasaari/Kjerringholmen inngår i dette utvalget og tilfører utvalget av skogfinske kulturminner og kulturmiljøer en viktig dimensjon ved at den er et sted det knytter seg historiske minner, forestilling, tradisjon og tro til. I arbeidet Riksantikvaren har gjort når det gjelder skogfinske kulturminner har muntlige utsagn om eksistensen av gravholmer dukket opp mange ganger, blant annet her. Denne holmen er det eneste skogfinske kulturminnet i utvalget som representerer skogfinsk gravskikk.

Som del av satsningen på skogfinske kulturminner og fredningen av Akkasaari/Kjerringholmen, ble det i en tidlig fase av fredningssaken foretatt en arkeologisk undersøkelse av nedsenkningene. Den arkeologiske undersøkelsen ble gjennomført av tidligere Hedmark fylkeskommune i 2017, men det ble ikke gjort funn som kunne bekrefte at stedet har vært brukt som gravholme. Riksantikvaren er kjent med at det også tidligere har vært gjort en arkeologisk undersøkelse av en arkeolog fra Finland, men vi kjenner ikke detaljene rundt dette.

Det finnes flere holmer som skal ha hatt samme funksjon for gravlegging, og valget av akkurat Akkasaari som fredningsobjekt er begrunnet ved at tradisjonen knyttet til denne gravholmen er

mest kjent. Fortsatt i dag, lang tid etter at gravlegging på holmer ble avviklet, er Akkasaaris historie som gravholme i lokalsamfunnet anerkjent lokalt. Akkasaari pekte seg ut som kulturminne for å representere den skogfinske tradisjonen med gravlegging på holmer. Det er lokal aksept for holmens historie og betydning, og fortellingen om den som gravholme er fortsatt levende.

Kulturminner og kulturmiljøer bidrar til å fortelle historier. Når det blir gjort et valg for fredning av kulturminner, gjøres det samtidig et valg av hvilke historier som blir videreformidlet til samfunnet og kommende generasjoner. De kulturminnene som gis et varig vern i Norge gjennom fredning skal så godt det lar seg gjøre representere hele landets historie og samfunnsutvikling. De skal vise et mangfold både av geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde. Samlet skal de formidle vår felles historie som inkluderer alle grupper i samfunnet.

Arbeidet med utvalget av fredningsverdige skogfinske kulturminner og kulturmiljøer har vært forankret i det skogfinske miljøet. De skogfinske institusjonene som Riksantikvaren har samarbeidet med, har blant annet vært Skogfinsk Museum og Skogfinske Interesser, og som igjen hatt kontakt med lokale foreninger, historielag, dugnadsgrupper og ressurspersoner for innspill til hva som burde velges ut. Beslutning om endelig utvalg av skogfinske kulturminner og kulturmiljøer for fredning ble bestemt av Riksantikvaren i 2018, og flere har siden blitt fredet. Riksantikvaren anser imidlertid ikke arbeidet med skogfinske kulturminner som endelig avsluttet, men håper arbeidet og fredningene bidrar til økt kompetanse og interesse, og at flere skogfinske kulturminner blir ivaretatt.

Sakshistorikk

Kontakt med grunneier i fredningssaken

Det har vært dialog mellom grunneier og Riksantikvaren, og det er gjennomført en felles befaring på holmen med en representant for grunneier og Riksantikvaren 8. juni 2022. Grunneier stiller seg positiv til fredningen.

Tidligere Hedmark fylkeskommune har tidligere vært på befaring og gjort en arkeologisk undersøkelse på holmen, i tillegg til at også Riksantikvaren har vært på befaring på holmen tidligere, da sammen med Skogfinsk Museum.

Melding om oppstart av fredningssak
Grunneier, kommunen og fylkeskommunen fikk 10.06.2022 brev fra Riksantikvaren med melding om oppstart av fredningssak, jf. kulturminneloven § 22 nr. 1. Melding om oppstart av fredning ble samtidig kunngjort i avisene Østlendingen, Glomdalen og Norsk lysningsblad.

Det ble gitt en frist til 29. juli 2022 med å komme med merknader.
Det kom ikke inn merknader til melding om oppstart innen fristen.

Høring
Riksantikvaren utformet deretter et fredningsforslag, som i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2 ble sendt på offentlig ettersyn og på høring til berørte parter. Samtidig ble det kunngjort i avisene Østlendingen, Glomdalen og Norsk lysingsblad at fredningsforslaget er lagt ut til offentlig ettersyn i Grue kommune. Det ble satt en frist for uttalelse til 7. mars 2023.

I høringsbrevet ba Riksantikvaren eksplisitt om innspill og fortellinger som kunne gi økt kunnskap og informasjon om den skogfinske skikken med å gravlegge midlertidig på holmer siden det finnes lite skriftlige kilder om skikken.

På forespørsel fra Skogfinsk Museum ble det gitt en utsatt frist til 20. mars. I tillegg ble det gitt en utsatt frist til grunneier etter at han ikke mottok høringsbrevet på riktig måte på grunn av en feilregistrering av postadresse. Han var likevel kjent med hva fredningen innebærer, og det var på forhånd avklart at han stilte seg positiv til fredning, men brevet ble sendt ham på nytt.

Det kom inn til sammen fire høringsinnspill som inneholdt verdifull kunnskap om Akkasaari og gravskikkens bakgrunn.

Høringsinnspill
Merknad fra grunneier:
Grunneier stiller spørsmål om hvorvidt han vil ha noen vedlikeholdsforpliktelser på den fredede holmen, som for eksempel fjerning av vindfall, å hindre utvasking e.l.

Riksantikvarens svar på merknad:
Ved gjennomføring av fredningsvedtaket vil det ikke oppstå noe ekstra ansvar for grunneiers vedlikehold, annet enn normal skjøtsel.

Det anses at noe utvasking normalt ikke vil påvirke nedsenkningene som ligger på toppen av holmen, og at vindfall også i liten grad vil kunne påvirke kulturminneverdiene. Dersom nedsenkningene og kulturminneverdiene er i fare for å bli skadet e.l. er det grunneiers ansvar, eventuelt i samarbeid med kulturminnemyndigheten i Innlandet fylkeskommune å sikre kulturmiljøet. Det er mulig å søke om tilskudd til slike tiltak for fredete kulturminner.

For fredningen av Akkasaari/Kjerringholmen er prinsippet at naturtilstanden i området skal fortsette å være nettopp natur, og ved enkeltstående trefall vil ikke dette kreve ordinær skjøtsel/fjerning.

Riksantikvaren sendte også denne informasjonen til eier i e-post, og eier svarte at han syntes svaret var tilfredsstillende og hadde ikke ytterligere kommentarer til saken.

Merknad fra Kulturdirektoratet:
Kulturdirektoratet mener fredningen er en viktig del av arbeidet med bevaring, dokumentasjon og formidling av den skogfinske kulturen, og har ingen merknader til forslaget til fredning.

Riksantikvarens svar på merknad:
Riksantikvaren er glad for at Kulturdirektoratet støtter fredningen.

Innspill fra Innlandet fylkeskommune:
Innlandet fylkeskommune ser positivt på fredningsforslaget og på det at flere skogfinske kulturminner blir ivaretatt, derav skogfinske kulturminner og kulturmiljøer som det knyttes historiske minner, forestilling, tradisjon og tro til. De skriver at det finnes relativt lite litteratur som beskriver tradisjonen med gravlegginger på holmer, utover å vise til funksjonen med å være gravholme. De håper å kunne bidra med innspill og informasjon vedrørende tradisjonen om bruken av holmer til gravlegging, da de har gjort flere registreringer av skogfinske gravholmer i relevante områder.

Innlandet fylkeskommune utførte også en mindre arkeologisk undersøkelse av nedsenkningene på Akkasaari i forbindelse med at Riksantikvaren og fylkeskommunen i samarbeid utredet kulturminneverdier for fredning av skogfinske kulturminner. Innlandet fylkeskommune gravde da et prøvestikk i hver av de tre nedsenkningene på toppen av holmen, men det ble ikke gjort konkrete funn her som kunne bekrefte at nedsenkningene var graver, eller at stedet var brukt som gravholme. De kunne imidlertid bekrefte at nedsenkningene var menneskeskapt.

Innlandet fylkeskommune skriver at de ikke kjenner til at det er foretatt arkeologiske undersøkelser av skogfinske graver i Norge, men at de tidligere selv har foretatt registreringer av flere gravholmer. Registreringene er gjort på bakgrunn av muntlige eller skriftlige opplysninger, befaringer og eldre kart og lagt inn i kulturminnedatabasen Askeladden.
Holmene det gjelder er: Kjerringholmen i Store Røgden (Kulturminne-ID 21980), Bølgulisaholmen i Rotbergsjøen (Kulturminne-ID 226233) og Akkasaari i Fallsjøen (Kulturminne-ID 226233). Fylkeskommunen er også kjent med mulige gravholmer på Rr 91 i Fallsjøen, på Storholmen i Rotbergsjøen i Grue kommune og på Aliansholmen i Kottern i Åsnes kommune, hvor de på de to førstnevnte har gjort overflatebefaringer.

Innlandet fylkeskommune svarer på Riksantikvarens forespørsel om kunnskapsgrunnlag og viser til informasjon om både gravskikkens tradisjon med navngivning, arkeologiske undersøkelser og skikkens historie fra Finland.

Innlandet fylkeskommune beskriver hvordan begravelse på holmer var en tradisjon som skogfinnene tok med seg fra Finland og viser til at de første skriftlige kilder om øybegravelser i Finland er fra 1560-tallet, men at det er noe uklart når skikken startet. Hvorvidt en holme kan ha hatt funksjon som gravholme kan framgå av holmens navn hvor navnet på øya kan inneholde ord som "død", "kropp", "grav", "bein", "kjerring", og at øynavn som eksempelvis begynner med Kalma-, Ruumis-, Raato-, Kuolio-, Luu- og Kallo- kan vise til midlertidige eller noen ganger til permanente begravelser.

Fylkeskommunen viser også til at det er foretatt arkeologiske undersøkelser av slike gravholmer øst i Finland, og gjengir noen av observasjonene fra disse undersøkelsene;
"Gravene framstår gjerne som langstrakte eller ovale forsenkninger på markoverflaten. De kan ha en lengde på 2 – 3 m, bredde 1-2 m og dybde på ca. 20 – 50 cm. Begravelsen er som oftest grunn (aldri over 1 m). Noen graver er markert med en liten haug. Tydelige og dypere forsenkninger representerer trolig gjenåpnede graver (midlertidige graver), mens lave forsenkninger/gravavtrykk kan indikere uåpnede graver."

De forteller også at skogfinnene gjerne begravde den avdøde med orientering i forhold til hjemmet sitt, det vil si mot en annen retning enn der kirken var. Noen graver er markert med kors av tre eller metall eller av steiner, andre ganger er det bare «gravgroper». Av funn i gravene kan nevnes kister eller treplater, jernnagler samt mynter. Gravlegging på øyer har også forekommet av andre årsaker, f.eks. permanente graver i forbindelse med pest og epidemier, hvilket ikke har sammenheng med den gamle tradisjonen.

Riksantikvarens kommentar:
Riksantikvaren setter stor pris på fylkeskommunens innspill som bidrar med utfyllende kunnskap om skikken med gravholmer, og også om hvordan konkrete stedsnavn kan indikere at skikken har funnet sted. Samtidig viser de til flere steder i Finnskogen som det kan være interessant å undersøke nærmere.

Fylkeskommunen viser også til helt konkret kunnskap om hvordan tydelige og dypere forsenkninger kan indikere gjenåpnede (midlertidige) graver mens lavere forsenkninger kan indikere "uåpnede graver", hvordan markeringer på graver kunne være og se ut og hva slags funn som er gjort i Finland.

Riksantikvaren har hatt et svært godt samarbeid med Innlandet fylkeskommune om arbeidet med skogfinske kulturminner, og har gjennomført flere møter og befaringer i fellesskap. Fylkeskommunen, særlig tidligere Hedmark fylkeskommune, hvor mange av de bevarte skogfinske kulturminnene er lokalisert, hadde fra før vi startet satsningen god oversikt over både konkrete kulturminner og den skogfinske historien. Dette var til stor nytte i vårt samarbeid videre, og utvalget av skogfinske kulturminner som er fredet bygger delvis på, og er gjort som del av dette grunnarbeidet.

Innspill fra Skogfinsk Museum:
Skogfinsk Museum ved Birger Nesholen skriver i sitt innspill at han savner i fredningssaken det han betegner som den "overgripende riktige beskrivelsen av tradisjonen, og det viktige fundamentet i det sjamanistiske – som hever forståelsen og verdien opp fra det folkelige og til det alderdommelige i den skogfinske tradisjonen".

Han skriver videre at aspektet med "det sjamanistiske er ikke nevnt i hele dokumentet, og dette er sentralt for å forstå "fenomenet" med likholmer, og også hvorfor så mange av dem har navnet Akkasaari - som ikke må bli liggende som forklaring om at det var kvinner som ble gravlagt der. Da mister man mye av det dype perspektivet fra lang tid tilbake."

Skogfinsk Museum ved Birger Nesholen kommenterer også at det er misvisende å skrive at tradisjonen i området er at den ble brukt til midlertidig gravlegging, og at det er den "faglige tenkningen som har hypotesen om midlertidig gravlegging. Tradisjonen sier at det er en gravplass." Han skriver også at det nok for det meste var snakk om midlertidige begravelser, men at det ikke er det som er tradisjonen, og at midlertidige begravelser er en nåtidig forklaring som ikke "ligger i tradisjonen".

Riksantikvarens kommentar:
Riksantikvaren takket for tilbakemeldingene i epost 22. mars og svarte at vi forstår at dette er en viktig kunnskap og at vi gjerne ville utdype perspektivene knyttet til den skogfinske tradisjonen med gravlegging på holmer.

Samtidig etterspurte vi noe mer informasjon om sammenhengen mellom gravlegging på holmer og den sjamanistiske tradisjonen historisk sett. Denne kunnskapen har hadde vi ikke godt nok beskrevet noe sted tidligere og hadde hatt utfordringer med å finne skriftlige kilder om. Riksantikvaren har etterspurt dette ved å henvende oss til både Norsk Skogmuseum på Svullrya, Torsby Finnkulturcentrum i Torsby, Sverige, og Nasjonalmuseet i Finland.
Riksantikvaren har også benyttet høringen i seg selv som virkemiddel til å få kunnskap gjennom å stille et åpent spørsmål i høringsbrevet hvor vi etterspurte nettopp mer kunnskap.

Nytt innspill fra Skogfinsk Museum:
Skogfinsk Museum ved Birger Nesholen svarer i en epost 31. mars at han etter at forslaget om fredning av Akkasaari ble kjent hadde blitt kontaktet av redaksjonen i den årlige utgaven av tidsskriftet Finnskogmagasinet om å skrive en artikkel om gravholmen Akkasaari. Artikkelen *"Kjerringholmen i Røgden. Akkasaari – fredes som skogfinsk kulturminne"* ble publisert i den årlige utgivelsen av Finnskogmagasinet 2023. Riksantikvaren fikk tillatelse av Birger Nesholen til å vedlegge artikkelen hans som vedlegg til fredningsdokumentasjonen. Denne artikkelen gir utdypende informasjon om den skogfinske tradisjonen med å gravlegge, kanskje oftest midlertidig riktignok, men kanskje også permanent, på holmer.

Nesholen skriver i sin artikkel i Finnskogmagasinet at "gravplasser i nærheten av bosteder i de fleste sammenhenger, både i Finland og i de skogfinske områder i Skandinavia, dreier seg om midlertidig gravlegging av personer på tider av året da det var vanskelig å frakte kister til kirkegården".

Artikkelen beskriver også betydningen av den sjamanistiske historiske tradisjonen og tar også opp spørsmål rundt betydningen av navnet Akkasaari. Nettopp navnet Akkasaari, som er et navn som opptrer på gravholmer flere steder, tolkes som, og tilskrives, en dypere dimensjon og større meningsinnhold basert på hans kunnskap om tradisjoner fra finsk-ugrisk sjamanisme og finsk mytologi.

Blant annet skriver Nesholen følgende: «Ordet Akka er blant de eldste ordene i det urfinske språket. Samene hører til blant de finsk-ugriske kulturene, og i samisk sjamanisme er Akka en

kvinnelig ånd. Ukko er en av de høyeste gudene i den finske mytologien, ofte omtalt som himmelens og luftens herr. Ukkos kone ble kalt Akka og blir omtalt som en mektig gudinne, jordens mor, med ansvar for det som ligger under. I betydningen lavere i naturen (og i tilværelsen) enn Ukkos domene. Jabmiaimo er i gammel samisk tradisjon betegnelsen på de dødes rike, og der er det Jabmi-Akka som er herskerinne. Listen over betydningen av Akka kan gjøres enda lenger enn dette.», skriver Nesholen, og at «det er en «logikk i at urgamle tradisjoner fra kombinasjon av finsk-ugrisk sjamanisme og finsk mytologi kan være bakgrunn for navnet Akkasaari på holmer med tradisjon som gravplasser.» Videre skriver han, og som gir en forståelse av holmer til gravlegging ut fra den sjamanistiske tradisjonen at: «Vann er i den sjamanistiske tradisjonen skille mellom de levendes og de dødes verdener. Derfor er holmer et sikkert sted å gravlegge døde personer, som en markering for de døde om at de skal holde seg borte fra de levendes verden. I Finland på 15- og 1600-tallet var det tradisjon både for gravlegging på holmer og for en sjamanistisk tenkning for hvordan den materielle og åndelige virkeligheten var innrettet i en helhetlig tilværelse. Mennesket levde i en natur der alt var animistisk/besjelet, og der det fysiske og åndelige eksisterte i en og samme helhet. Det var ikke bare bjørnen og andre dyr som levde videre på åndelig nivå etter at de var drept, og som man derfor måtte forholde seg til. Det samme gjaldt for mennesket. Det er naturlig å tenke at disse kunnskapene om både praktisk liv og det åndelige fortsatte videre i det kulturelle fundamentet i skogfinske områder i Sverige og Norge (Nesholen 2023: Kjerringholmen i Røgden, Akkasaari, - fredes som skogfinsk kulturminne. Finnskogmagasinet 2023).

Riksantikvarens kommentar:
Riksantikvaren takker for tilbakemeldingen og setter stor pris på Skogfinsk Museum ved Birger Nesholens deling av sin tolkning, forståelse og kunnskap som bidrar til å gi bruken av gravholmer i skogfinsk tradisjon større bredde og dypere meningsinnhold. Særlig nyttig er det å få en ny skriftlig kilde som utdyper muntlige forklaringer og fortellinger knyttet til tradisjonen.

Riksantikvaren har som følge av innspillet fra Skogfinsk museum/Nesholen lagt til informasjon knyttet til natursyn og fortellinger om en historisk tradisjon med røtter i finsk-ugrisk sjamanisme og finsk mytologi i fredningssaken.

Nesholens innspill, som er referert over, om at det er misvisende å skrive at tradisjonen knytter seg til midlertidig gravlegging, og at det snarere er riktigere å si at tradisjonen handler om gravlegging generelt, er relevant. Samtidig skriver han at det som oftest nok var snakk om midlertidige begravelser. Nesholen skriver også i sin artikkel i Finnskogmagasinet at gravplasser i nærheten av bosteder, i de fleste sammenhenger, både i Finland og i skogfinske områder i

Skandinavia, dreier seg om midlertidig gravlegging av personer på tider av året da det var vanskelig å frakte kister til kirkegården.

Riksantikvaren har beholdt formuleringene som handler om midlertidig gravlegging, siden dette sannsynligvis er mest relevant for kulturminnet Kjerringholmen/Akkasaari og tradisjonen den representerer slik den har vært sentralt på Finnskogen og i Norge. Dette var et område med lange avstander til kirkegård.

Riksantikvarens oppfatning er at disse fortellingene og tradisjonene – både den som har røtter i finsk-ugrisk sjamanisme, og den som forteller om den rent praktiske løsningen for midlertidig gravlegging i et område preget av store skogsområder og lange avstander – er relevante fortellinger som gir perspektiv til den brede historien om gravholmer på Finnskogen som Akkasaari er en representant for.

Videre saksgang

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes, og det kan settes en frist for kommunens uttalelse. Fredningsforslaget legges med dette fram til politisk behandling i Grue kommune før vedtak om fredning treffes. Frist for kommunens uttalelse er 1. oktober 2023.

Kommunens behandling vil deretter bli behandlet og tatt inn i saken. Det er Riksantikvaren som fatter vedtak om fredning. Fredningsvedtaket kan påklages. Det er tre ukers klagefrist etter vedtaksdato. Etter klagefristens utløp vil Riksantikvaren sørger for at vedtaket blir tinglyst.

Vennlig hilsen

Ingrid Melgård
Fungerende seksjonssjef

Marit Vestvik
seniorrådgiver

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

Kopi til: Skogfinske interesser i Norge, v/Terje Audun BredvoldKaptein Dreyers ved 1604, 2283 ÅSNES FINNSKOG/ Kulturrådet, Postboks 4808 Nydalen, 0422 OSLO/ Norsk Skogfinsk Museum, Furubergsvegen 42, 2256 GRUE FINNSKOG/ Innlandet fylkeskommune, Postboks 4404 Bedriftssenteret, 2325 HAMAR/ Brede Bredesen Opset, Postboks 53, 2261 KIRKENÆR/ Skogfinneforeningen